

קול צופיין

קול צפ"ן נשא קול יחדו ירננו

השיעור השבועי מיוחד של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל האל-קי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל

ויצא תשע"ט

השיעור נמסר ע"י הרה"ג **שמואל אליהו** הרב הראשי של צפת

תתן אמת ליעקב מהלכות עובד - מעביד

"וכי ימוך אֶחָיִךְ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבָדֶת עָבֵד". ובוודאי לא תרדה בו. "לא תרדה בו בַּכֶּרֶךְ וּבַרְאֵת מֵאֲלֹהֶיךָ". למה? "כי עֲבָדֶי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמְּכָרֶת עָבֵד" (ויקרא כה).
גם בעתיד נצא מהגלות על רקע הרגישות האנושית הזאת: "לְמִדּוֹ הֵיטֵב, דָּרְשׁוּ מִשְׁפָּט. אֲשֶׁר הִמּוּץ (מי שנחמס) שִׁפְטוּ יָתוֹם. רִיבוּ אֶלְמָנָה. לִכּוֹ נָא וְנִבְחָתָה, יֹאמַר ה', אִם יִהְיוּ חֲטָאִיקֶם כְּשָׁנִים - כִּשְׁלֹשׁ יָלְבִינוּ. אִם יֹאדִימוּ כְּתוֹלָע - כְּצִמְרֵן יִהְיוּ" (ישעיהו א).

הכול כמנהג המדינה?

מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב - אינו רשאי לכופן
אחד הכללים היסודיים בהלכות פועלים הוא מנהג המדינה. "הכול כמנהג המדינה" (שו"ע חו"מ שלא). כך מלמדת המשנה (בבא מציעא פג ע"א): "השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב (להגיע בהנך החמה ולעבוד עד השקיעה). מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב - אינו רשאי לכופן (אלא אם כן סיכם מראש שכך תנאי העבודה). מקום שנהגו לזון - יזון, לספק במתיקה - יספק, הכל כמנהג המדינה". וכך נפסק להלכה. "השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב, מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן, אפילו הוסיף על שכרן, כיון שלא התנה כן בשעה ששכרן" (שו"ע חו"מ שלא א).

מנהג חרן - מנהג הדיוט הוא

המפגש הראשון של יעקב עם תרבות חרן הוא עם הרועים שמתבטלים, ומתרגמים את ההתבטלות הזאת בכך שזה מנהג המדינה. "וַיֹּאמְרוּ לֹא נוֹכַל עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל הָעֶדְרִים וְגָלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן" (בראשית כט ח). יעקב לא מתרגם מהמנהג הקלוקל של חרן: "וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וַיִּשְׁק אֶת צֹאן לָבָן אָחִי אִמּוֹ". הוא יודע שמנהג שאינו הגון אינו מנהג.

שְׁמָחָה לֹאִיד לֹא יִנְקָה

בְּשִׁמּוֹחַ כָּל הָאָרֶץ שְׂמִימָה אֲעִשֶׂה לָּךְ

בעת הגאולה ישמח העולם כולו, ובכללם יושבי האיים הרחוקים ביותר. "ה' מִלֶּךְ תִּגַּל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אֲיִים רַבִּים". עם זאת "אֲשֶׁר לִפְנֵינוּ תִלָּךְ וְתִלָּהֵט סָבִיב צָרֵינוּ" (תהילים צז). ומי הם הצרים שתלהט אותם האש? עשו ואדום, ששמחו לאידו של עם ישראל, ומי ש"שְׂמָחָה לֹאִיד לֹא יִנְקָה" (משלי יז). עליהם נאמר: "בְּשִׁמּוֹחַ כָּל הָאָרֶץ שְׂמִימָה אֲעִשֶׂה לָּךְ". וכל כך למה? בגלל ששמחת על מפלתם של ישראל "כְּשִׁמְחָתְךָ לְנַחֲלַת בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר שְׂמִימָה - בֵּן אֲעִשֶׂה לָּךְ. שְׂמִימָה תִּהְיֶה הָרָשָׁע וְכָל אָדָם כָּלָה וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה'." (יחזקאל לה).

מִשְׁרָשׁ נָחַשׁ יֵצֵא צָפַע וּפְרִיז שָׂרָף מְעוֹפֵף

גם הפלישתים שמחו במפלתם של ישראל. דוד המלך מזכיר את התכונה הזאת ואומר: "אֵל תִּגְדּוּ בְּגַת אֶל תִּבְשְׁרוּ בְּחוּצַת אֲשָׁקְלוֹן פֶּן תִּשְׁמַחַנָּה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן תִּעְלֶזְנָה בְּנוֹת הָעִרְלִים" (שמואל ב א יט). כשליבם של הפלישתים טוב עליהם, הם לועגים לשמשון אחרי שהתעללו בו וניקרו את עיניו. "וַיְהִי כְּטוֹב לָבָם וַיֹּאמְרוּ קָרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן וַיִּשְׁחַק לָנוּ וַיִּקְרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית הָאֲסוּרִים וַיִּצְחַק לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעָמּוּדִים" (שופטים טז כה). על כן נוקם בהם שמשון ומפיל עליהם את הבית. בגלל התכונה הזאת בדיוק עתיד ה' לעשות בהם נקמה: "אֵל תִּשְׁמַחִי פְלִשְׁתִּי כָלֹךְ כִּי נִשְׁבַּר שִׁבְט מִכָּךְ כִּי מִשְׁרָשׁ נָחַשׁ יֵצֵא צָפַע וּפְרִיז שָׂרָף מְעוֹפֵף" (ישעיהו יד כט).

לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבָדֶת עָבֵד

כנגד שורש הצפע הזה נמצא עם ישראל. הוא נוצר כנגד כל הרוע והניצול, כנגד כל השנאה, הקנאה והתחרות. לא לחינם נולדים 12 השבטים תוך כדי בידול מתרבות הרוע של לבן וחרן. גם עם ישראל נוצר תוך כדי בידול מתרבות מצרים, בית עבדים. התורה מזוהירה אותנו מהתרבות הזאת גם אחרי יציאתנו ממצרים, שלא להעביד את הפועלים בפרך כמו המצרים.

מנהג שאין לו ראייה מן התורה, אינו אלא כטועה בשיקול הדעת
 כך למדנו במסכת סופרים (פרק יד) שם מסופר כי היה נהוג לקרוא חלקים ממגילת אסתר בכל מוצאי שבת בחודש אדר. וכתוב שם: "ונהגו כן העם, שאין הלכה נקבעת עד שיחא מנהג, וזה שאמרו מנהג מבטל הלכה, מנהג וותיקון, אבל מנהג שאין לו ראייה מן התורה, אינו אלא כטועה בשיקול הדעת". המרדכי (בבא מציעא ס"ו) הזכיר את הכלל הזה שנכתב במסכת סופרים, והזכיר גם את דברי ר"ת (בתחילת מסכת בבא בתרא ב ע"א), שלא נוהגים במנהגים שאינם הגונים, אע"פ שהם מנהג המדינה. "ונראה לר"ת דדוקא בהוצא ודפנא אבל פחות מכאן אפילו נהגו - מנהג הדיוט הוא. ומוכיח מכאן דיש מנהגים שאין לסמוך עליהם אפילו היכא דתנן הכל המנהג המדינה".

מנהג מדינה קלוקל בימינו

אנחנו צריכים ליישם את הכלל הזה בתוכנו. יש מקומות שמנהג הפועלים הוא לאחר לעבודה או לצאת להפסקה בלי לדוות. יש מקומות שנוהגים לנהל שיחות פרטיות בשעות העבודה. יש מקומות שנוהגים להשתמש בכלים של העבודה לצרכים פרטיים. יש מקומות שעובדים מבקשים מחבריהם להחתים להם כרטיס במקומם. יש כאלה שמרמים את מס הכנסה.

מאידך, יש מעבידים שמשלמים משכורות באופן קבוע באיחור של 15 יום. יש חוק של פשיטת רגל, שמסיר מעל בעל הבית אחריות על חובות שצבר כלפי ספקים או כלפי עובדים. מנהג המקום לא מתיר לנו להתנהג באופן דומה.

מנהג המקום בעניין בארות המים

עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל הַעֲדָרִים וְגָלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבַּיֵּר

מנהג המקום של הפועלים קשור לבעלות על בארות המים. "ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן" (בראשית כ"ז). הם מרגישים בעלים על המים ורשאים לסגור את המעיין שאחרים לא ישתו ממנו. התשובה של הרועים מעוררת קושיות רבות. באיזה מקום בעולם חוסמים בארות מים כדי שישתו מהם רק אנשים מסוימים? ולמה יעקב מסיר את האבן מעל פי הבאר?

יעקב הבין שהמנהג הזה דומה קצת למנהג של הפלישתים, לסתום בארות ולמלא אותן עפר. הוא הכיר את המנהג הזה, שהרי גם לאביו יצחק וגם לסבו אברהם סתמו הפלישתים את הבארות ומילאו אותן עפר, אלא שכאן הוא מתעסק עם נוכרים קצת יותר מתורבתים ומפותחים. הם לא סותמים את הבאר לכולם, הם סוגרים אותה רק לאנשים אחרים. האם זה מותר?

מעין של בני העיר - חייהן קודמין לחיי אחרים

הגמרא (בבא מציעא ס"ב ע"א) אומרת: "שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין - שניהם מתים. ואם שותה אחד מהן - מגיע לישוב. דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו עד שבא רבי עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חברך".

כן הדין במעיינות. אנשי העיר לא יכולים לחסום אותם בפני אנשי עיר אחרת, "וחי אחיך עימך". רק אם המים לא מספיקים לשתי העיירות - חיי עירך קודמים לחיי עיר אחרת. "מעין של בני העיר, חייהן וחיי אחרים - חייהן קודמין לחיי אחרים, בהמתם ובהמת אחרים - בהמתם קודמת

לבהמת אחרים, כביסתן וכביסת אחרים - כביסתן קודמת לכביסת אחרים, חיי אחרים וכביסתן - חיי אחרים קודמין לכביסתן, רבי יוסי אומר: כביסתן קודמת לחיי אחרים" (נדרים פ ע"ב וראה עוד תוספתא ב"מ י"ב ד). וטעמו הוא בגלל הסכנה שבחוסר כיבוס הבגדים. האם ההלכה היא כמו רבי יוסי או כמו חכמים?

הבית שמואל (אע"ז סימן פ ס"ק טו) טוען שהרמב"ם פסק כמו רבי יוסי (הלכות אישות פרק כא הלכה יא). עם זאת, תמחוה הבית שמואל והחלקת מחוקק על הכרעת הרמב"ם. גם השו"ע לא קיבל את הכרעת הרמב"ם (אה"ז סימן פ סעיף יב) ופסק כדעת חכמים ולא כדעת רבי יוסי (ועיין שו"ת משנה הלכות חלק יט סימן פא).

מוזהר הפועל שלא יבטל מעט כאן ומעט כאן

בטלנות בניגוד להלכה

גם הרביצה הבטלנית של הרועים ליד הבאר הסגורה היא בניגוד להלכה. אם מדובר בכבשים שלהם - יש כאן צער בעלי חיים. ואם מדובר בכבשים של אחרים - יש כאן גם מעילה בתפקיד. כך כתוב בהלכה: מוזהר הפועל שלא יבטל מעט כאן ומעט כאן, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן, שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה; וכן חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר: "כי בכל כחי עבדתי את אביכן; לפיכך נטל שכרו אף בעולם הזה, שנאמר: "ויפרוץ האיש מאד מאד" (שו"ע חו"מ ש"ז).

מקצרין בברכת המזון שלא לבטל מלאכת בעל הבית

הברכה הרביעית של ברכת המזון היא ברכת "הטוב והמטיב" ובשו"ע כתוב: "פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית, מקצרין בברכת המזון כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית; כיצד? ברכה ראשונה כתקנה, ושנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותר בברכת הארץ. ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב כלל" (אורח חיים קצא א). ברכת המזון אורכת דקות ספורות. אעפ"כ קיצרו את הברכה השלישית וכללו אותה בברכה השנייה, וכן ביטלו את החובה לברך את הברכה הרביעית - הכול כדי שלא לגזול מזמנו של בעל הבית המשלם שכר על עבודת הפועל.

בימינו מותר לברך ברכת המזון כתקנה. כך כתוב בשו"ע: "והאידנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך, ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתקנם". אמנם מכאן ילמד אדם כמה צריך להיזהר בעניין זה של גזל זמן אפילו דקה אחת.

פועלים לא צריכים לדרת מהעין

פעם נשאלתי אם מותר לארגן מניין מנחה במקום העבודה ובשעות העבודה, ואמרת לי להם כי אם זה לא באישור בעל הבית זו בעיה גדולה. במיוחד אם מתעכבים בחיפוש מניין או בחזרת הש"ץ. שהרי בשו"ע (אורח חיים - סימן צ"ט ע"ג) כתוב כי "האומנין שעושים מלאכה לבעל הבית, יכולין להתפלל בראש הוית ובראש התאנה, ואין בזה מושום לא יעמוד על גבי מקום גבוה ויתפלל, דכיון שעלו לעשות מלאכתם הוי כמו שעלה לעלייה; ובשאר אילנות, צריכים לירד. והטעם שנשתנה הוית משאר אילנות, מפני

האחריות של הפועל לעבודה מתחילה כבר בביתו, שינוח מספיק ויבוא לעבודה כשהוא רענן. והדבר נכון במיוחד אם מדובר במורה המלמד תלמידים, שאז הוא צריך להיזהר בכך יותר

שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות, ויש טורה גדול בעלייתם ובירידתם, ויתבטלו ממלאכתם ולפיכך אמרו שיתפללו שם, אבל שאר אילנות דליכא ביטול - ירדו".

בימינו המעבידים נוהגים לאפשר לפועלים להתפלל. בוודאי אם המעביד הוא מעביד ממשלתי או מפקד בצבא וכד', הוא כפוף לחוקים של נוהג המדינה ואינו יכול לשנות אותם על דעת עצמו. אמנם אם פועל אומר כי הוא מאחר לעבודה כי הוא רוצה להתפלל במניין ובעל הבית אינו מסכים, בוודאי אין הפועל יכול לכפות את בעל הבית להסכים לכך.

לא ירעב ויסגף עצמו, שלא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכוח

הַכֹּהֵן יִהְיֶה צוֹם אֲבֹתָהוּ?

האחריות של הפועל לעבודה מתחילה כבר בביתו, שינוח מספיק ויבוא לעבודה כשהוא רענן. כך כתוב בשו"ע: "אין הפועל רשאי לעשות מלאכה כלילה ולהשכיר עצמו ביום. ולא ירעב ויסגף עצמו ויאכיל מזונותיו לבניו, מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית, שהרי מחליש כחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח".

מקור ההלכה הוא בגמרא 'ירושלמי' (דמאי פ"ז ה"ג) שם מובא מעשה על רבי יוחנן שראה מלמד תינוקות שמלמד את תלמידיו בעייפות. שאל מדוע הוא עייף כל כך, והשיב לו המלמד: "דהוה ציים", כלומר אני רגיל להתענות. אמר רבי יוחנן לאותו מלמד: "השתא במלאכת בשר ודם אסור, במלאכת הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה". גם אם היית עובד בקטיף פירות, היה לך אסור לך להתענות, כי אתה גונב את בעל הבית בעייפות שלך. כל שכן אם אתה מתרשל בגלל העייפות הזאת מללמד תלמידים תורה, זו לא חסידות וקדושה.

שמעו נא המורים

כותב הבית יוסף בשם האב"אסא, כי כיצא בדבר יש לו לפועל לא להרבות בתענוגות בביתו כלילה כך שיהיה עייף למחרת ויגרע מעבודתו אצל בעל הבית. בוודאי שאסור לו להשתכר כלילה ולבוא לעבודה למחרת כשהוא הלום מהיין ששתה אמש. אסור לו לישון מאוחר כלילה ולהימשך אחרי סרטים או בילויים, ולמחרת הוא לא יהיה בכוח עבודה טוב.

הדבר נכון במיוחד אם מדובר במורה המלמד תלמידים, שאז הוא צריך להיזהר בכך יותר. ואין חילוק בדבר אם הוא מלמד מקצועות חול או מקצועות קודש. בשני המקרים הוא גוזל את המעביד שלו, את ההורים שמשלמים, את התלמידים ואת הנהלת בית הספר. כל שכן אם הוא מתרשל ללמד מקצועות קודש בגלל עייפות, שמלמודם לא בכוח וממעיט בכך מלאכת שמים (עין ב"י שם).

בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרְךָ

לבן - אומר הרבה ואפילו מעט לא עושה

התנהגות הרועים מלמדת שלבן לא צמח בחלל ריק. למרות שהוא מציג את עצמו כאביר הצדק וכליל השלמות - 'ויאמר לבן לעקב הֲכִי אָחִי

אתה ועבדתי חנם? הַגִּידָה לִּי מַה מִּשְׁכָּרְךָךְ" - הוא עלה על כולם ברמאותו. יעקב ולבן מסכמים על המשכורת "בְּרַחֵל בְּתֶךְ הַקֶּטֶנָּה", ולבן מרמה אותו ואת הבנות שלו, משבית את החתונה שלהם, "ראש שמחתם", וגם מצדיק את עצמו "לֹא יֵעָשֶׂה בֶן בְּמִקְוָמוֹ". כמוכן שהוא לא משמיע אחר כך שום התנצלות. בהמשך לבן מרמה את יעקב ועובר על תנאו מאה פעמים: "וְאָבִיכֶן הֵתַל בִּי וְהִחֲלֵף אֶת מִשְׁכָּרְתִּי עֲשָׂרַת מָנִים" (בראשית לא ז, ורש"י שם).

לֹא תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עָנִי וְאֶבְיֹן

הגמרא סופרת חמישה מקומות שבהם התורה מזהירה לא לעשוק שכר שכיר. בספר ויקרא (י"ג) כתוב: "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תִלֵּן פֶּעֶלֶת שְׂכִיר אֶתְךָ עַד בֹּקֶר". בפסוק הזה יש שלושה איסורים: לא לעשוק, לא לגזול ולא להלין שכר שכיר אפילו לילה אחד. בספר דברים נוספו עוד שני איסורים ומצוות עשה אחת: "לֹא תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עָנִי וְאֶבְיֹן מֵאֲחִיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בְּשַׁעֲרֶיךָ. בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תִבּוֹא עָלָיו הַשְׁמָשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נָשָׂא אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלָיִךְ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חָטָא" (דברים כד יד-טו). הגמרא (ב"מ קיא ע"ב) אומרת כי מי שעושק שכר שכיר יכול לעבור בחמישה איסורים ומצוות עשה אחת.

אֵל תֹּאמַר לְרֵעֶךָ, לֵךְ וְשׁוּב וּמָחָר אֲתֵּן, וְיֵשׁ אֶתְךָ

מלבד זאת יש איסור להשהות שכר גם מדברי קבלה. כך שואלת הגמרא על מי שלא שילם בזמן, איזה איסור הוא עובר במשך כל יום שאחר כך: "מִכָּאֵן וְאֵילָף מָא? אָמַר רַב, עוֹבֵר מִשּׁוּם 'בֵּל תִּשְׁהֶה'. אָמַר רַב יוֹסֵף, מֵאִי קָרָא, 'אֵל תֹּאמַר לְרֵעֶךָ, לֵךְ וְשׁוּב וּמָחָר אֲתֵּן, וְיֵשׁ אֶתְךָ' (משלי ג ח). תִּנְיָא, 'וְאֵלָיו הוּא נָשָׂא אֶת נַפְשׁוֹ' מִפְּנֵי מַה עָלָה זֶה בְּפֶשֶׁךְ, וְנִתְּלָה בְּאֵילָן, וּמִסֵּר אֶת עַצְמוֹ לְמִיתָה, לֹא עַל שְׂכָרוֹ? דָּבָר אַחֵר, 'וְאֵלָיו הוּא נָשָׂא אֶת נַפְשׁוֹ' כֹּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכִיר, כְּאֵלּוֹ נֹטֵל נַפְשׁוֹ מִקְוָמוֹ" (ב"מ קיא ע"א). וכך נפסק בשו"ע (חושן משפט שלט ב).

כִּי מִכְרָנוּ וַיֹּאכֵל גַּם אָכַל אֶת כֶּסֶפֵּנוּ

לבן לא עושק רק את יעקב, הוא עושק גם את בנותיו. כשהוא מרמה את יעקב וגוזל את משכורתו, הוא למעשה גונב גם אותן. כשהוא מרמה אותו ומחליף את רחל בלאה, הוא מזיק גם להן. על כן הן אומרות ליעקב: "הֲלוֹא נִכְרִית נִחְשְׁבָנוּ לוֹ כִּי מִכְרָנוּ וַיֹּאכֵל גַּם אָכַל אֶת כֶּסֶפֵּנוּ: כִּי כָל הָעֹשֶׂר אֲשֶׁר הֵצִיל אֱלֹהִים מֵאֵבְיָנוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ". אור החיים מביא כי העושה הוא של אמה שלהן שמתה ולבן לקח אותה לעצמו (בראשית לא יד).

על פי ההלכה גם לאבא אסור להשתמש בכספם של בניו היתומים מאמם, ובית דין ממנה אפוטרופוס עליהם כדי שלא יעשוק אותם. שלרוב אין להם כוח להתמודד עם כל תאבי הממון שרואים בהם טרף קל. ועל פי ההלכה: "מי שיש בידו מעות של יתומים, דינו כדין מעות שאר כל אדם ואסור להשתמש בהם" (שולחן ערוך חושן משפט הלכות פקדון סימן שא סעיף ח). שאנע"פ שהם קטנים בני יומם, הרכוש שייך להם.

בְּכָל כְּחֹי עֲבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן

מול הנוכלות הגדולה הזאת, בולטת הישרות של יעקב אבינו שמדקדק לעבוד בכל כוחו. "וְאֶתְּנָה יְדִיעָתִי כִּי בְּכָל כְּחֹי עֲבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן". במפגש של יעקב עם לבן אומר יעקב ללבן: "זֶה עֲשָׂרִים שָׁנָה אֲנִי עֹמֵךְ וְחֲלִיךְ וְעֵינֶיךָ לֹא שָׁכְלוּ וְאֵילִי צֹאנֶךָ לֹא אֶכְלָתִי: טְרַפָּה לֹא הִבֵּאתִי אֵלָיךְ אֲנִי אֲחֻסָּה מִיָּדִי תִּבְקֶשְׁנָה גִּבְתִּי יוֹם וָלַיְלָה לְלֵלָה: הֵייתִי בְּיוֹם אֶכְלָנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלַיְלָה וְתִדַּד שְׁנֵתִי מֵעֵינִי". ולבן לא סותר את דבריו.

סיפורים על הרב זצ"ל

ביומן תיתן שכר

מספרת מינה יהודית גוברי: כשהייתי ילדה, הורי אימצו תינוקת עיוורת שננטשה בבית החולים וציפרו אותה למשפחתנו הגדולה. בעת שהם אימצו את התינוקת, אמי, חביבה צחור, הייתה בהריון בחודש השביעי עם אחי השמיני. לאחר מכן הסתבר שהתינוקת פגועה מאוד. אילמות, פגועת מוח וסיעודית. כיום אותה תינוקת מאומצת היא אישה בת 42, ועד היום היא גרה עם אמי שתחיה.

הורי הקימו בקריית-ארבע מרכז להתפתחות הילד שמטפל בילדים שנפגעו כמו האישה הזאת, וכמו שכולנו יודעים מרכז כזה נסמך על תרומות של אנשים, שלפעמים מגיעות ולפעמים לא מגיעות. פעם נקלענו לקשיים כלכליים ולא יכולנו לשלם משכורות לצוות המטפלות המסור. סכום הכסף שהיה חסר לנו לשם כך היה גדול מאוד, והמצוקה שלנו הייתה קשה ממש. איך נשיג את הכסף הזה? ומה על המטפלות הללו, שממתנות לשכר שמגיע להן?

לפתע עלתה מחשבה בראשי לבקש ברכה מהרב מרדכי אליהו. הרי לא פעם פנינו אליו לדברים שונים, וראינו ישועות. ניסחנו אפוא פנייה המסבירה את הבעיה ושלחתי את הפקס למספר שהיה ביד. כמובן שלא פיללתי לתשובה מיידית, כי הנהול היה שלאחר שליחת הפקס מתקשרים לדבר עם מי שנמצא במשרד כדי לבדוק אם הרב כבר ענה, ייעץ או בירך. אבל באופן מוזר מאוד, מיד אחרי שליחת הפקס פשוט נרגעתי. חשבתי על כך שזה מצחיק, הרי לא קיבלתי עדיין תשובה. אבל מתברר שהלב מרגיש את מה שהראש עדיין לא יודע.

בעוד אמי ואני מארגנות את המשרד לסגירה, ולפתע נכנסה אישה שאנחנו מכירות מקריית-ארבע, ממנהרית מאוד ואומרת: פגשתי מישהי שביקשה ממני לתת לכם תרומה לפרויקט, אבל היא עצמה לא יכלה להגיע אליכם ואני מאוד ממהרת, אז בבקשה. שמחנו מאוד על התרומה הלא צפויה, אבל עוד לא הבנו עד כמה. עוד בטרם פתחנו את המעטפה, ביקשנו מאותה אישה שתאמר לנו מה שמה של התרומה, שנוכל לשלוח לה קבלה ומוכתב תודה. אבל אותה אישה הייתה נבוכה מעט: האמת היא שאני לא יודעת מה שמה. לא חשבתי לשאול, והיא לא ביקשה דבר. אמרה והלכה.

היינו מאוד מופתעות, אבל כשפתחנו את המעטפה נאלמנו דום. במעטפה היו מונחים שטרות כסף במזומן. בדיוק הסכום החסר שאותו ציינו בפקס שהועבר אל הרב זצ"ל. ויהי לאל. למחרת קיבלו המטפלות את שכרן על עמלן בדיוק בזמן. הרב דאג לכך שלא נליץ את שכרן. זכותו תגן עלינו.

יעקב שמר על צאנו של לבן, ובשולחן ערוך (חושן משפט הלכות פקדון סימן רצא) נפסק ששומר צריך לשמור כדרך ששומרים כולם. "כיצד דרך השומרים, הכל לפי הפקדון. יש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית שער, כגון הקורות והאבנים. ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בחצר, כגון חבילות פשתן הגדולות וכיוצא בהן. ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית, כגון שמלה וטלית. ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בתוכה או בארגז ונועל עליו, כגון בגדי משי וכלי כסף וכלי זהב וכיוצא בהם". על כבשים לא צריך לשמור יום ולילה כמו ששומר יעקב אבינו. גם אם נטרף אחד מן הכבשים באונס – לא חייב שומר השכר לשלם על כך, ויעקב שילם ללבן לפני משורת הדין.

מעשה אבות סימן לבנים

מרן הרה"ג אליהו זצוק"ל היה אומר כי זו באמת גדלות, אבל הגדלות של יעקב היא בכך שהילדים שלו ממשיכים את דרכו. אף אחד מילדיו לא לוקח סיכה אחת מלבן. "כי מששית את כל פלי מה מוצאת מכל פלי ביתך שים כה נגד אחי ויחיו בן שנינו". אין ספק כי אם לבן היה מוצא כלי שאחד מבניו הקטנים של יעקב לקח, היה עושה מזה עניין גדול. אבל לבן מחפש ולא מוצא. הוא לא מסתפק בזה וממשיך את כל הבגדים, אולי בתוכם החביאו כלי גנוב, ולא מוצא אפילו לא מזלג אחד.

צריך לזכור שיעקב היה בבית לבן עשרים שנה. יש לו ילדים קטנים בני שש עד שלוש-עשרה. ילדים בטבעם רואים בבית סבא איזה חפץ שחושקים בו, מרגישים שהוא שלהם ולוקחים. אבל יעקב מצליח להנחיל גם לילדיו שלו את הרגישות לרכוש הזולת.

נטל שכרו אף בעולם הזה

השולחן ערוך (ח"מ ש"ל) כותב כי מי שמקפיד לעבוד ביושר – מביא גם לעצמו ברכה גדולה. כמו שראינו אצל יעקב אבינו ש"נטל שכרו אף בעולם הזה, שנאמר: ויפרוץ האיש מאד מאד". ולא עוד, אלא שהיושר שלו הביא ברכה גם לכל מי שסביבו. אפילו לבן הכיר בברכה הזאת: "אם נא מציאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני ה' בגלגל". לבן לא משנה את דרכו בגלל ההבנה הזאת, הרוע מושרש בו חזק מדי. אבל זו האמת, כפי שאומר יעקב: "כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרוב ויברך ה' אתך לרגלי".

ולוואי ואנו הבנים נלמד ממעשי אבות אלו שעליהם נאמר: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם" (מכה 2 ב). ויהי רצון שנוכה להמשיך את דרך הקודש של יעקב אבינו ולהנחיל את מידותיו הטובות לבנינו ולבנותינו עד עולם. אמן.

תשובה כהלכה

נק"ן / פנחתי. אני עובד בניקיון ומקבל שכר לפי שעה. לפני שאני מתחיל לעבוד אני רואה שיש לי נלקות זמן שעה וארבעים דקות, אבל זה בתנאי שאני עובד במרוצה. האם זה גזל לעבוד באופן לא איטי אבל בנחת? אתה יכול לעבוד בנחת ולא במרוצה. אבל לעבוד בצורה איטית בכוונה – יכול להיות גזל.

שכר מקסימום. אם אני לומד לעילוי נשמת מישהו, זה מוריד לי מהשכר? התורה היא כמו נר שמדליקים ממנו והוא אינו גורע מאומה.

אנהיגות עס ענוה. כיצד צריך לנהוג מנהל בעבודה עם צוות עובדים? האם במקרה כזה חייב לקיים "וכל אדם יהיה רם בעיניך" ולענות לו בקול נמוך כמצוין באיגרת הרמב"ם? הרי הוא צריך להראות מרות בדומה בבחינה מסוימת למלך. עדיין צריך להראות מרות בצורה מכבדת. מנהיגות עם ענוה.

המרכז ההלכתי העולמי

ע"י מורי הוראה מרבני בית מדרש "דרכי הוראה לרבנים"

בראשות מורנו הרב יוסף אליהו שליט"א.

072-260-2020 (בשעות 12-22)

ניתן לשלוח שאלה בוואצפ למספר 054-319-8126

למייל rabanim.online@gmail.com

באתר www.darchei-horaah.org

המעוניינים לקבל את העלון במייל או מידע על שיעורים נא לשלוח פרטים במייל harav52@gmail.com או sms 058-4525200 | לשכת הרב | שמואל אליהו | להזמנת ספרי מרן הרב מרדכי אליהו זצ"ל | 02-6521195

האחים דויטש
תעשיות טקסטיל
איזור התעשייה קרית מלאכי

קונדיטוריה
האחים עיני
בני ברק. כשרות למהדרין
איכות ועבודה עברית

בית הדין לדיני ממונות
"דרכי הוראה"
בבית המדרש של מרן הראשון זצוק"ל
טל. 02-6514399 פקס. 02-6536842

הפצת "קול צופין"
הפצה שבועית של
עלוני פורשת שבוע
לבתי כנסת
בכל רחבי הארץ
יוסי בן-הדור 03-6106329
B0528908518@gmail.com

שיווק עופות בכשרות מהודרת
עם כל החומרות וההידורים של
בד"ץ "דרכי הוראה"
מייסדו של מרן הרב מרדכי אליהו זצוק"ל
באמצעות מרן הרב יוסף אליהו שליט"א
ובפקדון מרן הרב יוסף אליהו שליט"א
טל. 058-6316969 058-995-995-15

עיצוב, עריכה והפקה: עטרת טל. 02-6519520 פקס 02-6522107 דוא"ל ateret12@neto.net.il